

**Mariusz Próchniak, Ryszard Rapacki, Juliusz Gardawski,
Adam Czerniak, Bożena Horbaczewska, Adam Karbowski,
Piotr Maszczyk, Rafał Towalski**

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

e-mails: mproch@sgh.waw.pl; rrapacki@sgh.waw.pl; jgarda@sgh.waw.pl;
aczern2@sgh.waw.pl; bhorbacz@sgh.waw.pl; akarbo1@sgh.waw.pl;
pmaszcz@sgh.waw.pl; rtowal@sgh.waw.pl

WYŁANIAJĄCE SIĘ MODELE KAPITALIZMU W POLSCE I KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO- -WSCHODNIEJ NA TLE EUROPY ZACHODNIEJ¹

EMERGING MODELS OF CAPITALISM IN POLAND AND THE CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES AGAINST THE BACKGROUND OF WESTERN EUROPE

DOI: 10.15611/pn.2017.489.28

JEL Classification: O17, P16, P51

Streszczenie: W niniejszym artykule przedstawiamy wyniki badania, którego celem było wzbogacenie obrazu empirycznego i lepsze zrozumienie natury kapitalizmu powstającego w Polsce i innych nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW11). Naszym głównym zamierzeniem badawczym jest ocena stopnia podobieństwa (lub jego braku) Polski i pozostałych krajów EŚW11 do każdego z czterech modeli kapitalizmu w Europie Zachodniej wyróżnionych przez Amable'a [2003]. Każdy z tych modeli jest reprezentowany przez jeden „idealno-typowy” kraj zachodnioeuropejski. Na poziomie średnich dla całej badanej grupy kraje EŚW11 wykazują największe podobieństwo do śródziemnomorskiego modelu kapitalizmu, reprezentowanego przez Hiszpanię/Włochy. Równocześnie, kraje EŚW11 wykazują także dość dużą bliskość instytucjonalną do kontynentalnego modelu kapitalizmu, reprezentowanego przez Niemcy.

Słowa kluczowe: kapitalizm, modele kapitalizmu, instytucje, komplementarność instytucjonalna.

Summary: This article presents the results of the study which aims to enrich the empirical picture and to better understand the nature of capitalism emerging in Poland and other new EU member states from Central and Eastern Europe (CEE11). Our main research goal is to assess

---

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki (nr rejestracyjny projektu: 2014/13/B/HS4/00549).

the degree of similarity of Poland and other CEE11 countries toward each of the four models of capitalism in Western Europe distinguished by Amable [2003]. Each of these models is represented by an “ideal-typical” western European country. At the average level for the whole analyzed group, the CEE11 countries show the greatest similarity to the Mediterranean model of capitalism, represented by Spain/Italy. At the same time, these countries also exhibit quite high institutional proximity to the continental model of capitalism, represented by Germany.

Keywords: capitalism, models of capitalism, institutions, institutional complementarity.

1. Wstęp

W niniejszym artykule przedstawiamy wyniki badania, którego celem było wzbogacenie obrazu empirycznego i – dzięki temu – lepsze zrozumienie natury kapitalizmu powstającego w Polsce i innych nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW11). W tym celu przeprowadzamy analizę porównawczą architektury instytucjonalnej wyłaniającej się w krajach EŚW11 na tle modeli rozwiniętego kapitalizmu współistniejących w krajach UE15.

W naszym badaniu wykorzystujemy podejście i typologię modeli kapitalizmu w rozwiniętych krajach zachodnich, zaproponowane przez Bruno Amable’a [2003]. Uwzględniamy w nim także specyficzne cechy „matrycy instytucjonalnej” [North 1989] w krajach EŚW, wynikające m.in. z procesu transformacji systemowej oraz spuścizny po gospodarce socjalistycznej (a szerzej – z zależności ścieżkowej), co było możliwe dzięki istotnym modyfikacjom i rozszerzeniu oryginalnych ram analitycznych przyjętych przez Amable’a. Równolegle wykorzystujemy także własne narzędzia analityczne, skonstruowane na potrzeby tego badania, umożliwiające kwantyfikację wyników dokonanych porównań.

Naszym głównym zamierzeniem badawczym jest ocena stopnia podobieństwa (lub jego braku) Polski i pozostałych krajów EŚW11 do każdego z czterech modeli kapitalizmu w Europie Zachodniej wyróżnionych przez Amable’a. W naszym badaniu każdy z tych modeli jest reprezentowany przez jeden „idealno-typowy” kraj zachodnioeuropejski (UE15). Na tym etapie badań nie zamierzamy jednak przesądzać, czy w krajach EŚW11 powstaje jeden, odrębny model postkomunistycznego kapitalizmu, współistnieje kilka różnych odmian tego modelu, czy też raczej następuje tam konwergencja instytucjonalna w kierunku któregoś (którychś) z czterech dojrzałych modeli kapitalizmu typu zachodnioeuropejskiego.

Artykuł ma następującą strukturę: w punkcie 2 przedstawiamy w skrócie tło teoretyczne i empiryczne naszego badania. Punkt 3 zawiera opis wykorzystanych danych i zastosowanej metody badań. W punkcie 4 omawiamy wyniki przeprowadzonej analizy empirycznej, w części końcowej zaś podsumowujemy nasze najważniejsze ustalenia.

2. Przegląd literatury

Istotny wkład do dyskusji nad różnorodnością odmian kapitalizmu wniosły badania Bruno Amable'a [2003]. Postawił on w swoich dociekaniach dwa fundamentalne pytania: (1) jakie mechanizmy określają efektywność instytucji gospodarki kapitalistycznej oraz (2) jak należy rozumieć efektywność instytucji, a także z czyjego punktu widzenia tę efektywność należy oceniać? Amable na podstawie powyższych pytań postawił interesującą tezę, że rozwój instytucji w danej gospodarce odzworowuje swoisty polityczny kompromis między różnymi społecznymi grupami interesu, a każda zmiana instytucjonalna narusza istniejący w społeczeństwie układ interesów oraz wymaga silnego społecznego poparcia, aby mogła zostać wprowadzona.

Amable [2003] w swojej pracy wyróżnił pięć podstawowych obszarów instytucjonalnych gospodarki kapitalistycznej, tj.:

1. Konkurencja na rynku produktów.
2. Instytucje rynku pracy oraz sieć kontraktów płacowych.
3. System pośrednictwa finansowego oraz nadzoru korporacyjnego.
4. System zabezpieczenia społecznego.
5. System tworzenia wiedzy (edukacja, badania, innowacje).

W wyniku pogłębionej analizy tych wymiarów architektury instytucjonalnej gospodarki (m.in. z wykorzystaniem zaawansowanych metod statystycznych) Amable zidentyfikował pięć modeli kapitalizmu współwystępujących w grupie krajów rozwiniętych:

- model anglosaski (Wielka Brytania, USA, Australia, Nowa Zelandia, Irlandia),
- model socjaldemokratyczny (inaczej – nordycki lub skandynawski: Szwecja, Norwegia, Dania, Finlandia),
- model kontynentalny (Francja, Niemcy, Holandia, Austria),
- model południowoeuropejski (śródziemnomorski: Grecja, Włochy, Hiszpania, Portugalia),
- model azjatycki (Japonia, Korea Południowa).

Propozycja teoretyczna Amable'a posłużyła jako inspiracja dla innych badaczy, którzy na podstawie jego podejścia rozwinęli własne, oryginalne badania. Warto w tym kontekście wspomnieć o koncepcji Beaty Farkas [2011, 2013]. Farkas, korzystając z danych zaczerpniętych z OECD, Eurostatu, ECB, Banki Światowego, Fraser Institute oraz UNCTAD, jako pierwsza przedstawiła kompleksową typologię kapitalizmu obejmującą także kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Przeprowadzona przez nią analiza empiryczna wykazała, że kraje Europy Środkowo-Wschodniej utworzyły własny, tzw. postkomunistyczny model kapitalizmu. Jedynie Słowenia nie została zaklasyfikowana jako kraj o kapitalizmie postkomunistycznym, a jej gospodarka została przyporządkowana modelowi kontynentalnemu. Zdaniem Farkas trzema konstytutywnymi cechami modelu postkomunistycznego są: (1) relatywny brak kapitału krajowego w gospodarce, (2) stosunkowo słabo rozwinięte społeczeństwo obywatelskie oraz (3) silny wpływ Unii Europejskiej na ład instytucjonalny krajów tego modelu.

3. Dane i metoda badania

Porównanie krajów EŚW do państw Europy Zachodniej następuje w sześciu obszarach instytucjonalnych, stanowiących rozszerzenie podejścia Amable'a [2003]: 1) konkurencja na rynku produktów, 2) rynek pracy i stosunki przemysłowe, 3) system pośrednictwa finansowego, 4) system zabezpieczenia społecznego, 5) system tworzenia wiedzy, 6) rynek mieszkaniowy. Jako kraje odniesienia zostały wybrane państwa uznane za typowych przedstawicieli danego modelu kapitalizmu: Niemcy (model kontynentalny), Hiszpania lub Włochy (model śródziemnomorski), Szwecja (model skandynawski) i Wielka Brytania (model anglosaski).

W każdym obszarze instytucjonalnym przeprowadzono analizę porównawczą na podstawie sześciu zmiennych, z których trzy reprezentują nakłady, tj. uwarunkowania instytucjonalne, a trzy pozostałe – wyniki regulacji instytucjonalnych. Wybór zmiennych został dokonany w oparciu o wcześniejsze badania [Rapacki i in. 2016; Próchniak i in. 2016], znaczenie ekonomiczne i statystyczne danej zmiennej oraz dostępność danych. W efekcie do analizy zostały wybrane następujące zmienne:

Konkurencja na rynku produktów: 1) regulacja rynku produktów [OECD 2017] [PMR]; 2) bariery wejścia [Institutional Profiles Database 2017] [BAR]; 3) wolność biznesu [Heritage Foundation 2017] [BF]; 4) liczba przedsiębiorstw na milion mieszkańców [Eurostat 2017] [FIR]; 5) liczba nowo zarejestrowanych firm na 1000 osób w wieku 15–64 lat [World Bank 2017] [NEW]; 6) intensywność lokalnej konkurencji [Global Competitiveness Report 2017] [COM].

Rynek pracy i stosunki przemysłowe: 1) poziom uzwiązkowienia [ETUI 2013, Fulton, Workers' participation database] [TUD]; 2) zasięg układów zbiorowych pracy [ETUI 2013, Fulton, Workers' participation database] [CAC]; 3) wskaźnik partycypacji pracowniczej [ETUI 2013, Fulton, Workers' participation database] [EPI]; 4) odsetek zatrudnionych na czas określony [Eurostat 2017] [TER]; 5) odsetek dorosłych uczących się przez całe życie [Eurostat 2017] [LLT]; 6) odsetek młodzieży nieuczącej się i niepracującej [Eurostat 2017] [NEET].

System pośrednictwa finansowego: 1) kredyt krajowy dla sektora prywatnego (% PKB) [DCPS]; 2) bezpośrednie inwestycje zagraniczne – napływ (% PKB) [FDII]; 3) aktywa funduszy inwestycyjnych (% PKB) [MFA]; 4) kapitalizacja rynku akcji (% PKB) [SMC]; 5) koncentracja w sektorze bankowym (%) – aktywa 3 największych banków komercyjnych do aktywów wszystkich banków komercyjnych [BC]; 6) wartość brutto papierów dłużnych w portfelach inwestycyjnych (% PKB) [PDA]. Wszystkie zmienne pochodzą z Banku Światowego [World Bank 2017].

System zabezpieczenia społecznego: 1) udział transferów w PKB [BtGDP]; 2) udział wydatków publicznych ukierunkowanych na rodziny w całości wydatków publicznych [GFtE]; 3) udział wydatków publicznych na ochronę zdrowia w całości wydatków publicznych [GHtE]; 4) współczynnik Giniego [GC]; 5) współczynnik płodności [FR]; 6) oczekiwana długość życia w zdrowiu (w latach) dla osób w wieku 65 lat [HLY65]. Wszystkie zmienne pochodzą z Eurostatu [2017].

System tworzenia wiedzy: 1) wydatki na badania i rozwój (% PKB) [RDEX]; 2) zasoby ludzkie w sektorze nauki i techniki (% aktywnej zawodowo populacji) [HRST]; 3) publiczne wydatki na edukację (% PKB) [PEE]; 4) wartość obrotów przedsiębiorstw osiąganych dzięki wprowadzeniu innowacji (% wartości całkowitych obrotów osiąganych przez przedsiębiorstwa) [TOFI]; 5) wartości eksportu produktów *high-tech* (% całkowitej wartości eksportu) [HTE]; 6) liczba zgłoszeń patentowych do EPO na milion mieszkańców [PATE]. Wszystkie zmienne pochodzą z OECD [2017].

Rynek mieszkaniowy: 1) udział mieszkań własnościowych [Eurostat 2017] [OOH]; 2) relacja wysokości czynszu do dochodu (obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu i numbeo.com) [RTI]; 3) wartość udzielonych kredytów mieszkaniowych (% PKB) [Hypostat 2017] [MRT]; 4) udział mieszkań będących własnością państwa (obliczenia własne na podstawie danych Housing Europe, TenLaw, OECD i źródeł krajowych) [SOC]; 5) dochody z podatku od nieruchomości (% PKB) [Eurostat 2017] [TAX]; 6) łatwość uzyskiwania pozwoleń na budowę: odległość od lidera [World Bank Doing Business Report 2017] [DBC].

Dla powyższych zmiennych zebrano najnowsze dostępne dane (zazwyczaj dla 2014 lub 2015 r.). Następnie dla każdej zmiennej obliczono współczynnik podobieństwa między krajem EŚW a krajem Europy Zachodniej. Jest to nowa metoda, opracowana przez nas na potrzeby tego badania. Współczynnik podobieństwa przyjmuje wartość 100, jeśli kraj EŚW wykazuje takie samo notowanie danej zmiennej jak kraj Europy Zachodniej. Z kolei wartość 0 zostaje przypisana wówczas, gdy obserwacja dla państwa EŚW wykracza poza następujący przedział:

$$\left(X_{refC} - 3 \times \text{st.dev.}(X_1 \dots X_{15}); X_{refC} + 3 \times \text{st.dev.}(X_1 \dots X_{15}) \right),$$

gdzie X_{refC} jest wartością zmiennej X dla kraju odniesienia (reprezentującego dany model kapitalizmu), a $\text{st.dev.}(X_1 \dots X_{15})$ jest odchyleniem standardowym zmiennej X w całej analizowanej grupie. Oznacza to, że wartość 0 (brak podobieństwa) występuje, jeśli kraj EŚW różni się o ponad 3 odchylenia standardowe od kraju odniesienia, przy czym nie ma znaczenia kierunek rozbieżności. W przypadku gdy wartość zmiennej dla kraju EŚW znajduje się wewnątrz powyższego przedziału, współczynniki podobieństwa są obliczane proporcjonalnie do odległości między wartością w kraju odniesienia a wartością graniczną przedziału.

Na podstawie obliczonych współczynników podobieństwa konstruujemy sześciokąt podobieństwa. Służą one do porównania krajów EŚW do referencyjnych państw Europy Zachodniej. Wierzchołki sześciokątów reprezentują zmienne składające się na dany obszar instytucjonalny. Im większe jest wypełnienie sześciokąta, tym większe podobieństwo krajów w danym obszarze.

4. Wyniki analizy empirycznej

Rysunki 1–6 przedstawiają sześciokąty podobieństwa Polski do 4 krajów odniesienia z Europy Zachodniej (wartości na osiach to współczynniki podobieństwa dla po-

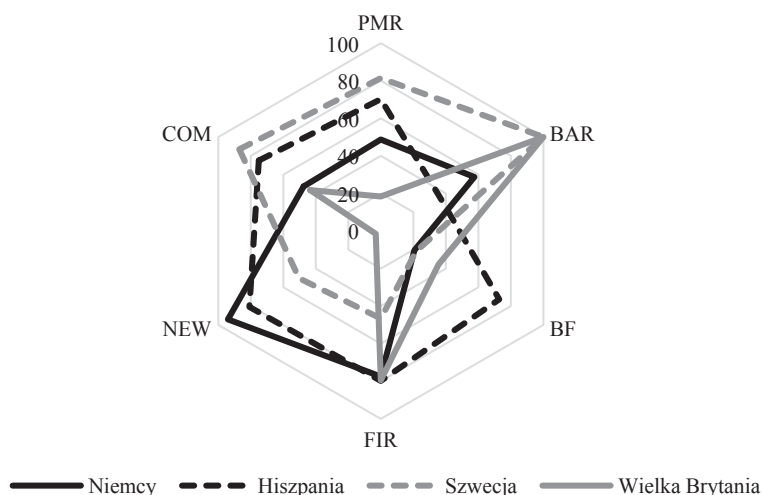
szczególnych zmiennych). Dodatkowo zostały obliczone współczynniki podobieństwa dla całych obszarów instytucjonalnych (jako średnie dla sześciu zmiennych), a na ich podstawie – współczynniki podobieństwa dla krajów EŚW (jako średnie współczynników podobieństwa dla sześciu obszarów). Te ostatnie wartości są podane w tabeli 1.

4.1. Konkurencja na rynku produktów

Zmienne: regulacja rynku produktów [PMR], bariery wejścia [BAR] oraz wolność biznesu [BF] można traktować jako instytucjonalne uwarunkowania konkurencji na rynku produktów (zmienne nakładów), trzy kolejne zmienne zaś: liczba przedsiębiorstw [FIR], liczba nowo zarejestrowanych firm [NEW] oraz intensywność konkurencji [COM], są miarami efektów konkurencji.

Analiza powyższych sześciu zmiennych wskazuje, że Polska jest najbardziej zbliżona do Hiszpanii. Współczynnik podobieństwa do Hiszpanii wynosi 69,2%, a dla pozostałych trzech krajów odniesienia jest on niższy: 64,5% (Szwecja), 57,6% (Niemcy) i 46,6% (Wielka Brytania). Jak widać, w przypadku konkurencji na rynku produktów Polska jest najbardziej podobna do śródziemnomorskiego modelu kapitalizmu.

Przy porównaniu Polski i śródziemnomorskiego modelu kapitalizmu rzuca się w oczy brak instytucjonalnej komplementarności. Największe podobieństwo do Hiszpanii występuje w obszarze wyników, w zakresie nakładów zaś jest ono zdecydowanie mniejsze (zwłaszcza w przypadku zmiennej: bariery wejścia). Pod względem nakładów mierzonych zmiennymi PMR oraz BAR Polska cechuje się względnie dużym podobieństwem do Szwecji, tj. skandynawskiego modelu kapitalizmu.

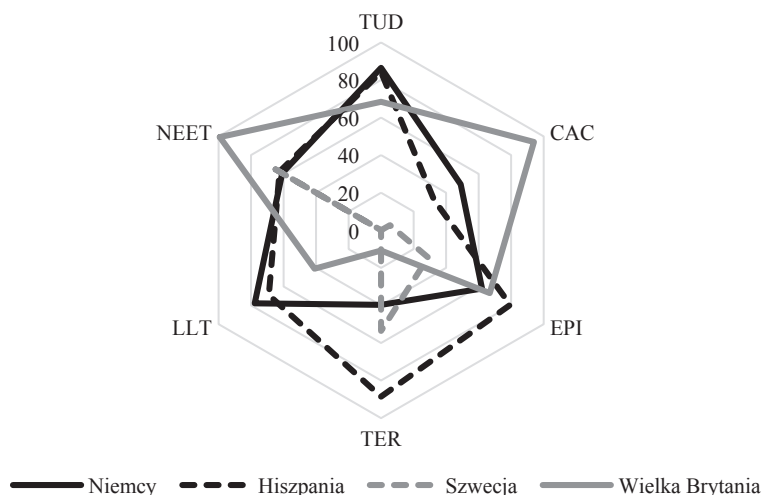
Rys. 1. Porównanie Polski do krajów odniesienia w obszarze konkurencji na rynku produktów

Źródło: opracowanie własne.

W obszarze konkurencji na rynku produktów wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej z wyjątkiem Estonii są najbardziej zbliżone do Hiszpanii. Ten ostatni kraj wykazuje najsilniejsze podobieństwo do Wielkiej Brytanii.

4.2. Rynek pracy i stosunki przemysłowe

Trzy pierwsze zmienne, tj. poziom uzwiązkowienia [TUD], zasięg układów zbiorowych pracy [CAC] i wskaźnik partycypacji pracowniczej [EPI], są zmiennymi nakładowymi, a odsetek zatrudnionych na czas określony [TER], odsetek dorosłych uczących się przez całe życie [LLT] oraz odsetek młodzieży nieuczącej się i niepracującej [NEET] opisują sferę rezultatów.

Rys. 2. Porównanie Polski do krajów odniesienia w obszarze rynku pracy i stosunków przemysłowych

Źródło: opracowanie własne.

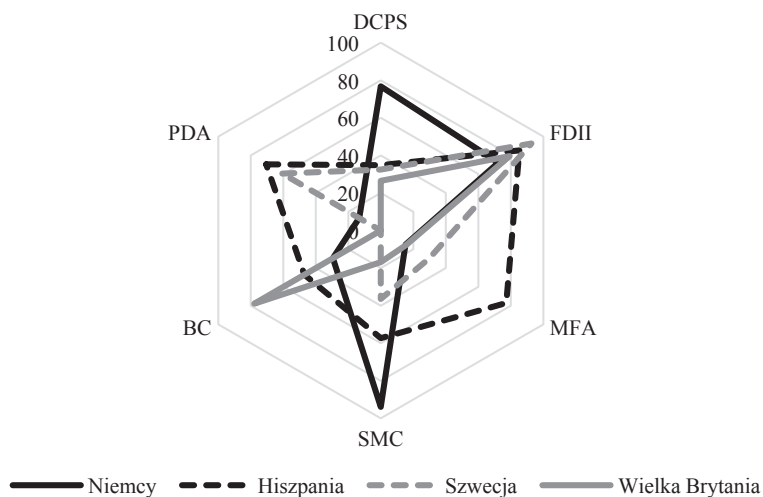
Analiza uzyskanych wyników pokazuje istotne podobieństwo Polski do Hiszpanii (średni współczynnik podobieństwa równy 69,4%), a w nieco mniejszym stopniu – także do Niemiec i Wielkiej Brytanii (odpowiednio 62,6% i 63,4%). Natomiast największy dystans instytucjonalny w sferze stosunków przemysłowych i rynku pracy istnieje w Polsce w stosunku do Szwecji (25,5%). Trudno zatem wskazać jednoznacznie, do którego modelu dąży Polska. Gdyby jednak kierować się stopniem podobieństwa, to należałoby wskazać model śródziemnomorski, co jednakże w zestawieniu z danymi dotyczącymi podobieństwa w odniesieniu do poszczególnych zmiennych byłoby niezmiernie trudno uzasadnić.

Polska jest najbardziej podobna do Hiszpanii, kiedy porównujemy wskaźnik partycypacji pracowniczej [EPI] i udział zatrudnionych osób pracujących na czas określony [TER]. Z kolei poziom uzwiązkowienia [TUD] i odsetek dorosłych uczestniczących

w kształceniu ustawicznym [LLT] przybliżają nas do Niemiec (odpowiednio 86% i 78%). Do Wielkiej Brytanii Polska jest podobna, kiedy porównujemy zmienne: zasięg układów zbiorowych [CAC] (94%) i liczbę osób młodych, które nie uczą się ani nie pracują [NEET] (99%). Dlatego na podstawie wybranych wskaźników trudno jest wskazać model, do którego dążyłyby stosunki przemysłowe i rynek pracy. Jedyna informacja pewna to całkowita odmienność od modelu skandynawskiego.

4.3. System pośrednictwa finansowego

Trzy pierwsze zmienne (kredyt krajowy dla sektora prywatnego [DCPS], napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych [FDII] i aktywa funduszy inwestycyjnych [MFA]) reprezentują sferę nakładów, trzy ostatnie zaś (kapitalizacja rynku akcji [SMC], koncentracja w systemie bankowym [BC] oraz wartość papierów dłużnych w portfelach [PDA]) opisują sferę wyników. Wszystkie zmienne (poza [BC]) zostały przedstawione jako odsetek PKB danego kraju.

Rys. 3. Porównanie Polski do krajów odniesienia w obszarze pośrednictwa finansowego

Źródło: opracowanie własne.

Analiza wartości tych zmiennych wskazuje na największe podobieństwo Polski do Hiszpanii (62%), relatywnie mniejsze do Niemiec (50%) i Szwecji (42%), a najmniejsze do Wielkiej Brytanii (36%). Zatem w obszarze pośrednictwa finansowego Polska jest najbardziej zbliżona do modelu śródziemnomorskiego.

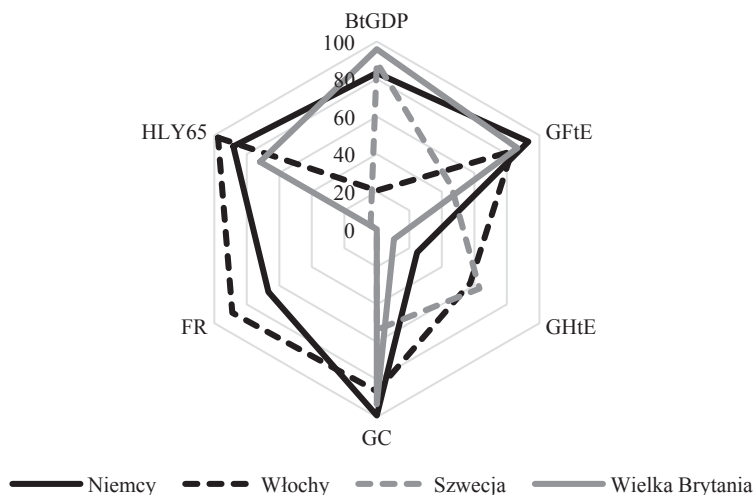
W przypadku zmiennej [FDII] bardzo duże podobieństwo występuje dla wszystkich czterech krajów odniesienia (72–93%). Jednak w przypadku wskaźników [MFA] i [PDA] Polsce najbliższy jest do Hiszpanii (odpowiednio 77% i 71%). Zresztą różnice w wartości wskaźników podobieństwa dla wszystkich 6 zmiennych w przypadku

Hiszpanii są relatywnie najmniejsze. Warto podkreślić, że pod względem kapitalizacji rynku akcji i wartości kredytów dla sektora prywatnego Polska cechuje się także bardzo dużym podobieństwem do Niemiec, stopień koncentracji w systemie bankowym jest zaś bardzo zbliżony do Wielkiej Brytanii.

4.4. System zabezpieczenia społecznego

Zmienne: udział transferów w PKB [BtGDP], udział wydatków publicznych ukierunkowanych na rodziny w całości wydatków publicznych [GFtE] oraz udział wydatków publicznych na ochronę zdrowia w całości wydatków publicznych [GHtE] można traktować jako instytucjonalne determinanty systemu zabezpieczenia społecznego, a trzy kolejne zmienne: współczynnik Giniego [GC], współczynnik płodności [FR] oraz oczekiwana długość życia w zdrowiu dla osób w wieku 65 lat [HLY65], są miarami efektów działania tego systemu.

Rys. 4. Porównanie Polski do krajów referencyjnych w obszarze zabezpieczenia społecznego

Źródło: opracowanie własne.

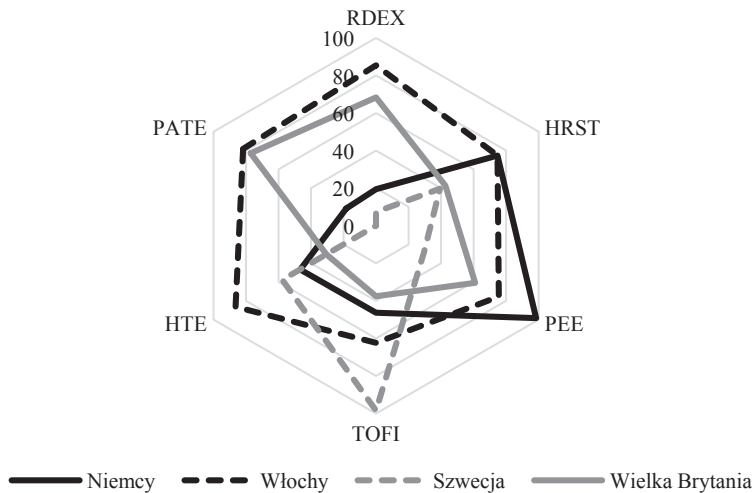
Analizując odpowiednie wartości wskaźników, można stwierdzić, że Polska wykazuje najwyższy stopień podobieństwa do Niemiec, podobnie jak i pozostałe kraje EŚW11, z wyjątkiem Łotwy i Rumunii (największe podobieństwo do Włoch). Współczynnik podobieństwa Polski do Niemiec wynosi 75,9%, w przypadku zaś Włoch, Wielkiej Brytanii i Szwecji – odpowiednio 72,3%, 59,6% i 42,5%. Oznacza to, że architektura instytucjonalna w Polsce w analizowanym tu obszarze wykazuje największe podobieństwo do kontynentalnego modelu kapitalizmu.

Konstatacja ta opiera się przede wszystkim na zbliżonym poziomie wartości zmiennych GC i HLY65, opisujących efekty działania systemu zabezpieczenia społecznego

(zmiennych wyników). Jednak już w przypadku współczynnika płodności najwyższy stopień podobieństwa do wartości tej zmiennej w Polsce wykazują Włochy. Natomiast dla zmiennych nakładów (opisujących uwarunkowania instytucjonalne systemu zabezpieczenia społecznego) podobieństwo nie jest już tak jednoznaczne. Podobieństwo do Niemiec jest najwyższe tylko dla zmiennej GFtE (przy bardzo niewielkich różnicach w porównaniu z Włochami i Wielką Brytanią), natomiast w przypadku zmiennych BtGDP i GHtE najbardziej zbliżonymi do Polski krajami są odpowiednio Wielka Brytania i Szwecja. Wyniki te mogą pośrednio dowodzić braku wewnętrznej komplementarności tego obszaru instytucjonalnego.

4.5. System tworzenia wiedzy

W obszarze tworzenia wiedzy Polska wykazuje największe podobieństwo swej matrycy instytucjonalnej do Włoch (tj. modelu śródziemnomorskiego), najmniejsze zaś do Szwecji (model nordycki). Najwyższy stopień podobieństwa cechuje zmienne RDEX, PATE oraz HTE. Dla pozostałych zmiennych podobieństwo to, choć mniejsze, nadal jednak jest stosunkowo wysokie. Do gospodarki Niemiec gospodarka polska jest bardzo zbliżona jedynie pod względem wskaźnika PEE (publiczne wydatki na edukację).

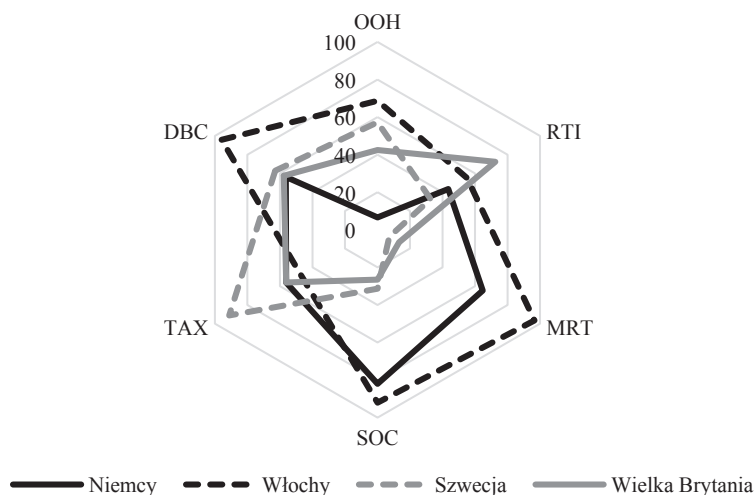
Rys. 5. Porównanie Polski do krajów odniesienia w obszarze tworzenia wiedzy

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku pozostałych zmiennych nie można już jednak mówić o znaczącym podobieństwie Polski do modelu kontynentalnego. Podobna prawidłowość występuje przy porównaniach „Polska-Szwecja” oraz „Polska-Wielka Brytania” – zauważalne podobieństwo zaobserwowano tam jedynie w przypadku jednej zmiennej. W kontekście Szwecji tą zmienną jest TOFI, a Wielkiej Brytanii – PATE.

4.6. Rynek mieszkaniowy

Zmienne: udział mieszkań będących własnością państwa [SOC], dochody z podatku od nieruchomości i łatwość uzyskiwania pozwoleń na budowę [DBC] można traktować jako mierniki instytucjonalnych uwarunkowań rynku mieszkaniowego w danym kraju, czyli zmienne nakładowe. Z kolei udział mieszkań własnościowych [OOH], relacja wysokości czynszu do dochodu [RTI] i wartość udzielonych kredytów mieszkaniowych (% PKB) [MRT] są miarami charakterystyk rynku mieszkaniowego w danym kraju (zmienne wynikowe).

Rys. 6. Porównanie Polski do krajów odniesienia w obszarze rynku mieszkaniowego

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie powyższych sześciu zmiennych można wnioskować, że polski model kapitalizmu mieszkaniowego jest najbardziej zbliżony do modelu śródziemnomorskiego, określanego też czasem jako model katolicko-familijny. Współczynnik podobieństwa do Włoch wynosi 75,9%, a dla pozostałych 3 krajów odniesienia jest on wyraźnie niższy i kształtuje się na zbliżonym poziomie 51,6%, 47,1% i 44,8% odpowiednio względem Niemiec, Szwecji i Wielkiej Brytanii.

Warto natomiast zwrócić uwagę, że jeśli uwzględnimy wyłącznie zmienne nakładowe, to podobieństwo Polski do Niemiec jest praktycznie takie samo jak Polski do Włoch – nieco większe pod względem skali obciążeń podatkowych i nieco mniejsze z punktu widzenia kryterium łatwości uzyskania pozwolenia na budowę czy zasobu mieszkań socjalnych. Z kolei pod względem zmiennych wynikowych Polska jest zdecydowanie najbardziej podobna do Włoch i to w tej grupie zmiennych należy dopatrywać się przyczyn wysokiego łącznego wskaźnika podobieństwa architektury instytucjonalnej rynku mieszkaniowego w naszym kraju do modelu śródziemnomorskiego.

W obszarze rynku mieszkaniowego większość krajów Europy Środkowo-Wschodniej z wyjątkiem Estonii i Litwy, jest najbardziej zbliżona do Włoch. Estonia i Litwa, choć wykazują wysokie współczynniki podobieństwa do modelu śródziemnomorskiego, to jednak najbardziej zbliżone są do Niemiec.

5. Najważniejsze ustalenia

Syntetyczne podsumowanie wyników dokonanej analizy porównawczej zawiera tabela 1. Podajemy w niej średnie współczynniki podobieństwa dla sześciu wyodrębnionych przez nas obszarów instytucjonalnych, obliczone dla każdego kraju EŚW11 i dla całej grupy, w relacji do czterech krajów odniesienia.

Tabela 1. Średnie współczynniki podobieństwa dla sześciu obszarów instytucjonalnych

Kraj EŚW	Kraj referencyjny			
	Niemcy	Hiszpania/Włochy	Szwecja	Wielka Brytania
Bułgaria	48,2	61,5	36,4	44,8
Chorwacja	57,1	70,9	36,2	42,2
Czechy	67,4	66,8	43,9	53,3
Estonia	62,7	59,8	47,0	55,4
Litwa	61,3	64,2	43,3	51,8
Łotwa	56,2	64,4	42,9	53,6
Polska	58,1	71,1	43,4	50,5
Rumunia	46,7	59,4	29,7	37,6
Słowacja	61,0	69,3	41,4	45,0
Słowenia	65,4	70,6	57,4	49,9
Węgry	64,8	68,3	44,6	51,2
Średnia	59,8	66,0	42,4	48,7

Źródło: obliczenia własne.

Lektura danych tabeli, w powiązaniu z wynikami bardziej pogłębionej analizy zawartości sześciokątów, pozwala na sformułowanie następujących, najważniejszych ustaleń z przeprowadzonego badania empirycznego.

1. Na poziomie średnich dla całej badanej grupy i wszystkich sześciu obszarów kraje EŚW11 wykazują największe podobieństwo do śródziemnomorskiego modelu kapitalizmu, reprezentowanego przez Hiszpanię/Włochy. Wniosek ten wspierają trzy inne, powiązane ze sobą rezultaty badawcze. Po pierwsze, jak widać w tabeli 1, przeciętny współczynnik podobieństwa całej grupy do Hiszpanii/Włoch wynosi 66,0% i jest najwyższy wśród krajów referencyjnych (odpowiednio 59,8% dla Niemiec, 48,7% dla W. Brytanii i 42,4% dla Szwecji). Po drugie, współczynniki podobieństwa do Hiszpanii/Włoch przekraczają 60% we wszystkich sześciu obszarach

instytucjonalnych, co nie jest regułą w przypadku pozostałych krajów odniesienia. Po trzecie, model śródziemnomorski stanowi najbliższy punkt referencyjny dla krajów EŚW11 w czterech z sześciu obszarów instytucjonalnych (wyjątek stanowią rynek pracy i system zabezpieczenia społecznego).

2. Równocześnie kraje EŚW11 wykazują także dość dużą bliskość instytucjonalną do kontynentalnego modelu kapitalizmu, reprezentowanego przez Niemcy. Przy średnim współczynniku podobieństwa na poziomie ok. 60% Niemcy stanowią najbliższy punkt odniesienia dla krajów EŚW w obszarze zabezpieczenia społecznego i zajmują drugie miejsce w większości pozostałych obszarów instytucjonalnych.

3. Na przeciwległym biegunie znajduje się nordycki model kapitalizmu, do którego badane kraje są najmniej podobne. Jedynym wyjątkiem jest obszar konkurencji na rynku produktów, gdzie współczynnik podobieństwa do Szwecji jest wyższy od 60%.

4. Na poziomie krajów największe podobieństwo do modelu śródziemnomorskiego przejawiają Polska, Chorwacja i Słowenia (odpowiednie współczynniki wynoszą 71,1%, 70,9% i 70,6% – tab. 1). Na drugim krańcu znajdują się Rumunia (59,4%), Estonia (59,8%) i Bułgaria (61,5%).

5. Rozkład uzyskanych w naszej analizie współczynników podobieństwa w przekroju badanych krajów i obszarów instytucjonalnych wskazuje na dość znaczną jednorodność wzorca ewolucji instytucjonalnej krajów EŚW11. Z jednym tylko wyjątkiem (rynek pracy), we wszystkich wchodzących w grę obszarach instytucjonalnych dominująca większość krajów EŚW11 (dziesięć z jedenastu w trzech obszarach oraz dziewięć w dwóch pozostałych obszarach) zdaje się grawitować w stronę tego samego modelu kapitalizmu.

6. Jednak z drugiej strony warto też mieć świadomość, że w niektórych obszarach instytucjonalnych i w części krajów badanej grupy uzyskany obraz homogeniczności mógł być pozorny. Zastrzeżenie to wynika z faktu, iż w wielu przypadkach poszczególne kraje EŚW11, a nawet cała badana grupa, wykazywały liczne przejawy instytucjonalnej bliskości równocześnie do więcej niż jednego modelu kapitalizmu (bardzo niewielkie różnice odpowiednich współczynników podobieństwa). Odnosi się to zwłaszcza do konkurencji na rynku produktów i stosunków pracy, gdzie występująca architektura instytucjonalna upodabnia analizowane kraje niemal w równym stopniu do śródziemnomorskiego, kontynentalnego i nordyckiego (rynek produktów) bądź też anglosaskiego modelu kapitalizmu (rynek pracy), przy współczynnikach podobieństwa we wszystkich przypadkach powyżej 60%. Podobne prawidłowości można też dostrzec na poziomie pojedynczych krajów EŚW11.

7. Interesujące rezultaty przynosi także oddzielna analiza zmiennych reprezentujących strony nakładów i wyników, ujętych w skonstruowanych przez nas sześciokątach. Wynika z niej m.in., że o ile większość krajów EŚW11 najbardziej przypomina śródziemnomorski model kapitalizmu w sferze osiągniętych wyników, o tyle kraje te – oceniane od strony zmiennych „nakładowych” (infrastruktury instytucjonalnej) – wykazują znacznie większe podobieństwo do modelu kontynentalnego.

Na zakończenie warto sformułować jeden wniosek natury bardziej ogólnej. Otóż uzyskane przez nas wyniki implikują hybrydowy charakter wyłaniającego się w Polsce i innych krajach EŚW11 modelu kapitalizmu oraz jego niespójność instytucjonalną. W wielu badanych krajach i obszarach istniejące matryce instytucjonalne wykazują jednoczesne podobieństwa do dwóch lub nawet trzech różnych modeli kapitalizmu zachodnioeuropejskiego. Równocześnie w krajach tych występuje wyraźny deficyt komplementarności instytucjonalnych, będących immanentną cechą rozwiniętego kapitalizmu. Deficyt ten przejawia się m.in. w znacznych rozpiętościach między zmiennymi instytucjonalnymi reprezentującymi strony nakładów i wyników w krajach EŚW11, a także licznych niedopasowaniach rozwiązań instytucjonalnych przyjętych w obrębie poszczególnych obszarów oraz pomiędzy tymi obszarami. W tym sensie niniejszy artykuł potwierdza i rozszerza niektóre wnioski formułowane wcześniej w literaturze przedmiotu. W szczególności nasze wyniki pozwalają uprawomocnić i uogólnić ustalenia badawcze Mykhnenko [2005] dotyczące: (i) podobieństwa Polski do modelu śródziemnomorskiego i (ii) niespójności instytucjonalnych w powstającym w naszym kraju postkomunistycznym modelu kapitalizmu.

Literatura

- Amable B., 2003, *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, Oxford.
- ETUI, 2013, Database, <http://www.etui.org>.
- Eurostat, 2017, Database, <http://ec.europa.eu/eurostat>.
- Farkas B., 2011, *The Central and Eastern European Model of Capitalism*, Post-Communist Economies, vol. 23, no. 1, s. 15–34.
- Farkas B., 2013, *Changing Development Prospects for the Central and Eastern European EU Member States*, paper presented at the 2nd Annual SPERI Conference, University of Sheffield, United Kingdom, 1–3 July.
- Global Competitiveness Report, 2017, Database, <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>.
- Heritage Foundation, 2017, Index of Economic Freedom Database, <http://www.heritage.org/index>.
- Hypostat, 2017, Database, <http://www.hypo.org>.
- Institutional Profiles Database, 2017, <http://www.cepii.fr/institutions/EN/ipd.asp>.
- Mykhnenko V., 2005, *What Type of Capitalism in Eastern Europe? Institutional Structures, Revealed Comparative Advantage, and Performance of Poland and Ukraine*, Discussion Paper, no. 6, Centre for Public Policy and Regions, University of Glasgow, September.
- North D., 1989, *Institutional change and economic history*, Journal of Institutional and Theoretical Economics, vol. 145, no. 1, s. 238–245.
- OECD, 2017, Indicators of Product Market Regulation Database, OECD.Stat, <http://www.oecd.org/economy/growth/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>, <http://stats.oecd.org>.
- Próchniak M., Rapacki R., Gardawski J., Czerniak A., Horbaczewska B., Karbowski A., Maszczyk P., Towalski R., 2016, *The Emerging Models of Capitalism in CEE11 Countries – a Tentative Comparison with Western Europe*, Warsaw Forum of Economic Sociology, vol. 7, no. 2(14), s. 7–70.
- Rapacki R., Gardawski J., Horbaczewska B., Karbowski A., Maszczyk P., Próchniak M., 2016, *Emerging Varieties of Post-communist Capitalism in Central and Eastern Europe: Where Do We Stand?*, referat przedstawiony na 2. konferencji nt. „The Role of State in Varieties of Capitalism (SVOC)”,

organizowanej przez the Hungarian Academy of Sciences, the Central European University, Budapeszt, 10–11 listopada.

World Bank, 2017, World Development Indicators Database, Global Financial Development Database, Doing Business Database, <http://databank.worldbank.org>.